

לחימה במרחב העירוני

גל הירש

כשמדובר בלוחמה בזירה עירונית, עולה געגוע לעבר. המלחמה במובן הקלאסי – שנכתבו עליה יצירות רבות, שירים וסרטים ומחזות ושהולידה תובנות רבות – נראתה כך: היו בה תבניות ברורות כגון מערך טקטי של מסות לוחמים (פלנקס), חפירות וטורים משוריינים וכן מתקפת בזק (בליץ קריג). השאיפה בשעת לחימה היא לבטא את מלוא יכולתו של הצבא במרחב – את כל העוצמה המודיעינית ואת עוצמת האש שלו, ולפעול בשיטות מתקדמות. במדריך קרב אוויריבשה (Air-Land Battle) מתחילת שנות השמונים דובר על מיצוי טכנולוגי ומיטב היכולות של צבא מתקדם במרחב, בפעולה מול הדרג הראשון, השני והשלישי, והכול באופן סימולטני. השאיפה היא להצליח לעשות את הדברים כך, אלא שליריב שלנו יש תכניות אחרות, והמערכות האחרות הן סדירות פחות ונמצאות בשטחים הצפופים. היריב מושך אותנו אל תוך השטח הרב-ממדי הצפוף, המיוער והמיושב. בבית הספר לקצינים של צה"ל למדנו שהמחלקה או הפלוגה פועלים במרחב כמעגל שמאבטח את עצמו ב-360 מעלות. כניסתם של הממדים האלה – השטחים המיוערים, הבנויים, הצפופים, וגם הממד של תת-קרקע המשולב בלוחמה בשטח בנוי – הופכת את הצורך של מחלקה, של פלוגה או של גדוד לא לפעול רק כמעגל ששומר על עצמו כל הזמן, אלא ככדור שפועל אל כל הממדים, אל רבי-הקומות, אל מתחת לפני הקרקע ו-360 מעלות סביבו. זהו אתגר מבצעי מן המעלה הראשונה, קודם כול לכוח.

הבעיה המרכזית היא שהראות בשטח הצפוף, המיושב והסבוך מוגבלת, ורוב האיומים והיריב אינם גלויים. ההתנגשות ביריב נעשית מטווחים קרובים מאוד ובמצבים לא נוחים, כיוון שהוא נהנה ממחסה של אוכלוסייה, נמצא בכסות של סביבה אזרחית ובממדים שונים – מתחת לפני הקרקע, בממד הגובה ומסביבנו בכל המובנים, וכן קיים מחסור מתמיד במידע, בנתונים ובמודיעין. כל זה יוצר מצב מורכב לכוח שנע במרחב מיושב. במהלך מבצע "חומת מגן" ב-2002 נאלצנו

תא"ל (מיל.) גל הירש, יושב ראש חברת דפנסיב-שילד אחזקות

להשתמש בצורת תמרון ייחודית. בתקופת תכנון המבצע הייתה התנגדות רבה לביצועו, בעיקר משום הנזק הפוטנציאלי הרב, כיוון שרובו ככולו היה בשטחים בנויים במחנות פליטים, בקסבאות. היה בכך גם איום על דמותנו ועל הנראות שלנו, וכן חששו מנפגעים לכוחותינו.

הפעולה במבצע זה נעשתה בכל הממדים. הרי יכולנו להביא לידי ביטוי את מלוא עוצמת האש האדירה של צה"ל, וידועה יכולתו לירות אש מדויקת מסיבית לכל נקודה במרחב שבו הוא מחליט לפעול ויכול לפעול. אבל כך לא נעשה ב"חומת מגן" ולא במקומות רבים אחרים, ועודנו נמנעים משימוש בעוצמת האש של צה"ל במרחבים שמאיימים על מדינת ישראל, על אזרחיה ועל צבא הגנה לישראל, משיקולים רבים שבבסיסם ערכים, אשר קובעים את התוצאה. וגם אם אנחנו סופגים בטווח הקצר, הערכים קובעים את התוצאה בוודאות בטווח הארוך. ב"חומת מגן" פעלה חטיבת הצנחנים מכל הכיוונים בעת ובעונה אחת. כדי לא להיקלע אל מלכודות האש שהכינו כוח 17, המודיעין הצבאי וכוחות אחרים של הרשות הפלסטינית, יחד עם ארגוני טרור שפעלו בשטח, וכדי לא להיקלע אל המלכודות ברחובות – השתמשנו באמצעי לחימה אסטרטגי מיוחד במינו שפותח במיוחד ל"חומת מגן" והוא הפטיש – כדי לשבור קירות ולעבור מבית לבית באופן סלקטיבי ומדוד, ופעלנו בנשק אישי ובנשק מחלקתי, ולא במימוש עוצמת האש של צה"ל. מדוע? בשל הערכים, והרצון להשיג תוצאה באופן מידתי. התוצאה מוכרת. אנחנו יכולים להיות חברים ב־OECD וליהנות מכלכלה משגשגת ומהי־טק מוביל ומפרסי נובל ומחינוך וכן הלאה, כיוון שיש לנו ביטחון שהושג במהלומה כמו "חומת מגן" ובבניית מכשול וגדר הפרדה כפי שהם נבנו. עם כל הביקורת, הפעלנו עוצמה מדודה, ביצענו אותה כשמיכה על מדורה בעת ובעונה אחת עם חמש אוגדות. פעלנו בשטחים צפופים, הבאנו למינימום נפגעים בקרב האוכלוסייה – משמע שהדבר אפשרי, למרות שהוא כרוך בקשיים רבים מאוד. בקרב במידון בבקעת הלבנון, במאי 1988, היה ספק האם האזרחים אכן נמצאים בעיירה. הפעולה החלה עם נשק אישי, צלפים ומקלעים, עם אש מדודה וחימוש מדויק, כשמאחור נמצאים אגד ארטילרי וטנקים – עוצמת האש של צה"ל. במשך כל השעות הראשונות של הקרב – והיו לנו שם נפגעים רבים – נלחמנו בתעלות ובבונקרים ובתוך הבתים בקרבות פנים אל פנים, ומשלב מסוים הייתה הבנה שהמקום הוא מתחם מבוצר ואין בו אזרחים, או מאפייניו העיקריים אינם אזרחיים. זו הייתה פעם עיירה, כעת זהו מבצר, זו מצודה. ומאותו רגע נכנסו פלוגת טנקי 'מרכבה' וכוח הנדסה, הפעלנו ארטילריה וכבשנו את הכפר, והשמדנו את כוח המחבלים של חזבאללה במקום, השלמנו את המשימה ונסוגנו. איבדנו שם שלושה לוחמים והיו לנו 25 פצועים מחטיבת הצנחנים. לאחר הקרב עלתה שאלה – על מה ולמה אנחנו פועלים כך, במקום להשתמש בשני מטוסי קרב? הסיבות

רבות מאוד: אפשר להשיג בדרך זו הכרעה טובה יותר, משום שהימצאות בשטח שונה ממבט מן האוויר, אבל הערכים הם שקובעים את התוצאה.

מגמת העיור הכוללת בעולם מבטלת את היתרון של צבא להתפרס ולהביא לידי ביטוי את מלוא יכולותיו במרחב. הצורך שלנו להעמיד את הערכים שלנו במבחן במרחב מורכב שיש בו אזרחים בא לידי ביטוי במקומות רבים. בשכם פעלנו בתוך קיני הטרור של חמאס, בתוך הקסבאות ובמחנות הפליטים. חוליית לוחמים עלתה להביא אספקה לגג בכיכר השעון בשכם, מול תנועה של אזרחים. לא פינינו את חדר המדרגות לפני שעלינו אל הגג כי הגישה הייתה לא לשבש את רצף החיים של האוכלוסייה שבקרבה חיינו, למרות שהיה זה מצב לחימה. ירדה במדרגות קבוצת סטודנטים, כך זה נראה. אחד מהם הוציא סכין מתוך השרוול ודקר את אחד הלוחמים. התנהלה שם לחימה מטווחי אגרוף, אי־אפשר היה להפעיל את הנשק בטווחים האלה. הלוחם נהרג, וחברו נפצע קשה. זה היה שימוש מקומם ומתסכל מאוד של היריב בתווך האזרחי, בערכים שלנו וברצון לשמר שטף חיים – דבר שאנחנו רוצים מאוד לקיים במקומות שבהם אנחנו שולטים או פועלים. אבל תסכול אינו בסיס לתכנית עבודה, וצריך למצוא פתרון. ובאותו תווך שבו יש שטף חיים ויש פעילות הפעלנו באותו זמן מספר רב מאוד של מסתערבים שפעלו בתוך השטח והגיעו להישגים משמעותיים מאוד, כיוון שהשטח מאפשר להיטמע ולפעול שם בתחפושת. משמע, הצד האחר משתמש ביכולות שלו ובסביבה האזרחית, וגם אנחנו משתמשים באותה הסביבה.

תופעות מיוחדות של הסביבה העירונית מוצאים גם בפרוץ הלחימה בספטמבר 2000, כאשר פרצה מתקפת הטרור האינטנסיבית על ישראל שנמשכה עד לאחר מבצע "חומת מגן" ב־2002. פתיחתה של מתקפת טרור זו הייתה מיוחדת מאוד, סימנים לכך נראו כבר במה שמכונה 'יום הנכבה' במאי 2000, ושם זוהתה תופעה מעניינת ומיוחדת בשדה הקרב. בפאתי הערים, בשטחים צפופים, התנהלה תופעה חדשה, שכונתה הפס"ד – הפרות סדר בנוכחות אמל"ח – באופן כזה: הפלסטינים שלחו אל הצמתים, שבהם גם נסעו אזרחים ישראלים, ואל מרכזי הערים נשים, ילדים, מבוגרים – אוכלוסייה אזרחית – להפגין מול כוחות צה"ל עם נשק שהוא לכאורה לגיטימי: אבנים, בלוקים, בקבוקי תבערה, רוגטקות וכל מיני דברים שהם לכאורה לא מסוכנים, אולם למעשה מסוכנים מאוד – גם אבנים הן נשק. התושבים נשלחו אל הצמתים ומתוך אותו שטח גם ירו בנשק חם, מבעד למעילים ומתוך חלונות הבתים. כדי לתת מענה מבצעי פיתח צה"ל פתרון מבצעי ייחודי – תורה שלמה שבזרוע היבשה נקראת 'הפרות סדר בנוכחות אמל"ח' ותכליתה לפגוע במדויק בחמושים, למזער את הפגיעה בלא־מעורבים, להפעיל במקביל נשק אל־הרג עם נשק קטלני ולהצליח להיות אפקטיביים.

ב"ענבי זעם" ו"בדין וחשבון" כבר פעלנו לפינוי אוכלוסייה באופן מסיבי ומשמעותי בכל מיני שיטות שהוזכרו כאן. המטרה הייתה לפנות את האוכלוסייה ולהניע אותה מן השטחים כדי להצליח להביא לידי ביטוי חימוש מדויק, בעיקרו מן האוויר, ופעולות מיוחדות כאלה שתכליתן לפגוע באויב ולא לפגוע באוכלוסייה. בקרבות ב"חומת מגן" ולאחר מכן גם בבינת ג'ביל, בעיתא-א-שאעב ובמקומות אחרים בלבנון, ראינו תופעה נוספת של יצירת מרחב שהוא בן-ערובה. למשל, אירוע כנסיית המולד בתוך בית-לחם במבצע "חומת מגן". בתוך השטח הבנוי מנסים לתמרן עם הכוחות, ואז שטח שהוא בעל משמעות אסטרטגית כמו כנסיית המולד נתפס על ידי אנשי טרור, ובאותו רגע כבר מבודדים אותו כזירה מיוחדת ופועלים בו באופן מיוחד, וודאי שאי-אפשר להפעיל בו כוח כמו שמפעילים במקומות אחרים, גם לא באופן סלקטיבי, אלא כוח מיוחד ושונה.

דברים דומים קרו גם בבינת ג'בל. בית החולים שם שימש מטה של חזבאללה. היו לבטים קשים מאוד במהלך המלחמה האם לתקוף אותו, האם לחדור ולהילחם בתוכו, ולבסוף הדבר לא נעשה. פעלנו סביבו, יצרנו כל מיני תחבולות כדי לפגוע באויב, ופגענו. בינת ג'בל הוכרעה. כל המרחב, החטיבה של חזבאללה שהייתה שם הושמדה. אבל לבית החולים לא נכנסנו עד סוף המלחמה. אנחנו גם לא תוקפים בבית החולים 'שיפא' בעזה. בזמן מלחמת לבנון השנייה ירו על מפקדת אוגדה 91 מתוך שטחים מיושבים, מתוך בתי ספר, מתוך גני ילדים, מתוך בתי חולים – ואנחנו לא ירינו לשם. בעקבות אירוע כפר קאנא במבצע "ענבי זעם", שלרוע המזל התרחש שוב גם במלחמת לבנון השנייה, באותו מקום ומאותן סיבות שהיריב הסתתר מאחורי אוכלוסייה במחסה שלה במחנות האו"ם, לא אושרה הפעלת אש מסיבית לתוך מרכזי אוכלוסייה, אלא שימוש בנשק מדויק מאוד או במבצעים מיוחדים, למרות שהדבר מקשה מאוד על הכוחות. ספק אם בכל מקום אחר היו מעורבים שיקולים נוספים מן הסוג הזה.

מבט אל העתיד – לדאבון הלב, אנחנו נמצאים בעולם שבו יש צורך לספק פתרונות ללחימה בשטח הבנוי, בשטח צפוף אוכלוסין – פתרונות של שינויים מן המעלה הראשונה. ההתקדמות שלנו היא ליניארית. מפקד מבצעי מחפש את השינוי האקספוננציאלי. הוא חייב להיות אפקטיבי בקרב אבל משום שהוא פועל בשם מדינה דמוקרטית, עליו לשמר את מוסר הלחימה ואת 'רוח צה"ל'.

צה"ל מנסה כמיטב יכולתו לפעול באופן מדויק ביותר עם מיטב הטכנולוגיה – כך נעשה במלחמת לבנון השנייה, ב"עופרת יצוקה" וב"עמוד ענן". לפנינו דרך ארוכה כדי להגיע למידע כזה שיצביע על אדם מסוים ועליו בלבד כמי שצריך לפגוע בו, ולפגוע בחלון שלו ולא במשהו אחר. לשם כך עלינו לעבור תהליך יסודי מאוד של פיתוח ידע, לפתח שיטות חדשות וטכנולוגיות חדשות, לזהות שינויים במצב, להבין שפני השטח והרכיבים שבו משתנים, וכן המערכות. לשם כך עלינו להתעדכן

בהתמדה, ולהמשיך בפיתוח ובחשיבה יצירתית. לדוגמה, שימוש בלוגיסטיקה מיוחדת במקום במשאיות ובשיירות, המהוות מטרות מול גרילה. אפשר להגדירה 'לוגיסטיקה של נמלים לוגיסטיות' ולחפש פתרון תוך שימוש בדימוי זה. הציפייה היא שנמשיך להתפתח ולא נשקוט, ונייצר מענה מבצעי מתקדם משתנה, כי היריב שלנו לומד, ונכנס לתוך שטחים שמקשים עלינו מאוד את הפעולה. ברצוננו להיות מדינה ערכית מובילה, מתקדמת. אנחנו לא יכולים לוותר על הביטחון, ומן הצד השני איננו יכולים לוותר על הערכים. הערכים קובעים את התוצאה.